

Олександра Дуда

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКИХ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФАХОВИХ ТЕКСТАХ

Результатом проведеного семантичного аналізу корпусу фахових текстів досліджуваної субмови стало встановлення особливостей функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови залежно від жанру фахового тексту. Обстеження лексичного складу текстів різних жанрів дало змогу зіставити питому вагу термінів у текстах статей галузевого журналу, в текстах кредитно-банківської документації та наукових статей.

Ключові слова: *дефінітивна функція, ідентифікація терміна, семантичний аналіз фахового тексту, питома вага термінів, категорія фахового тексту.*

Політичні та економічні виклики, які нині постали перед Україною, спричиняють необхідність переходу до системи ринкових відносин, які ґрунтуються на справжньому економічному суверенітеті. Успішне становлення самостійної економіки України потребує докорінних змін у підході до кредитних відносин, формування ефективної грошово-кредитної системи.

Запровадження передових банківських технологій та інноваційних фінансових інструментів, які значною мірою поширилися в багатьох розвинутих країнах, вимагає дослідження структурних та функціональних аспектів вітчизняної кредитно-банківської термінології загалом та аналогічної англійської зокрема. Хоча аспекти функціонування англійських термінів у текстах вже були об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних мовознавців [4; 5; 10; 12; 14; 17], проте питання системного аналізу особливостей функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови у різножанрових фахових текстах залишається недостатньо вирішеним.

Англійська кредитно-банківська термінологія не виокремлювалася зі складу економічної й не досліджувалася раніше в функціональному аспекті. Відсутність перекладних словників кредитно-банківських термінів значно ускладнює здійснення інформаційного пошуку й обробку економічної інформації англійською мовою. Відтак, актуальність нашого лінгвістичного дослідження визначається тим, що докладного аналізу особливостей функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови виявлено не було, однак очевидною є доконечна потреба укладання двомовних перекладних термінологічних словників.

Метою пропонованої статті є виокремлення особливостей функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови у межах досліджуваної терміносистеми. Огляд стану проблеми, виконаний в обсязі нашого дослідження, показав, що для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: розглянути та проаналізувати сучасні підходи у розв'язанні проблеми ідентифікації терміна в тексті; обстежити лексичний склад фахових текстів різних жанрів кредитно-банківської субмови, а саме: стаття галузевого журналу (ЖС), текст кредитно-банківської документації (КБД), текст наукової статті; зіставити та проаналізувати питому вагу термінів у різножанрових текстах кредитно-банківської субмови; виокремити способи семантизації терміна в лінійній структурі фахового тексту.

Об'єктом нашої розвідки є різножанрові фахові тексти англійської кредитно-банківської субмови, а предмет дослідження становлять особливості функціонування відповідних термінів у лінійній структурі фахового тексту в межах досліджуваної терміносистеми.

Виокремлення термінів зі структури спеціального тексту є складним завданням не тільки для лексикографа, а й для термінознавця. Завдання є не простим через невизначеність критеріїв термінологічності тієї чи іншої одиниці тексту.

Визначаючи специфіку терміна, дослідники наголошують на важливості дефінітивної функції, то її можна вважати обов'язковим критерієм для встановлення термінологічності тієї чи іншої лексичної одиниці. На необхідність дефініції як основної характеристики терміна орієнтують як зарубіжні, так і вітчизняні термінознавці [1, с. 10; 4, с. 88; 9, с. 113; 14, с. 29]. Проте Б. Головін та Р. Кобрін зазначають, що критерій дефінітивності допоможе визначити тільки клас базових термінів, що виражають найбільш актуальні поняття предметної галузі, оскільки не всі поняття дефінуються в науковій, навчальній і технічній літературі й, відповідно, більшість як мовних, так і мовленнєвих термінів, не буде розглянута [3, с. 62].

Надійним критерієм термінологізації, на думку Ф. Циткіної, можна вважати включення слова в одно- або двомовний фаховий словник і функціонування його в науковому

мовленні для вираження спеціального поняття [10, с. 46]. Дещо іншої думки дотримується В. Овчаренко. Він пропонує термінами вважати лише окремі мовні знаки, семантично цілісні (синтетичні за значенням) утворення, що виражають спеціальні поняття, але не вільні (аналітичні за значенням) сукупності знаків, які поєднуються для вираження таких понять за тими структурними чи структурно-семантичними моделями, що діють у мові [8, с. 23]. Отже, за цим критерієм ідентифікація терміна зводиться до виокремлення відповідного спеціального поняття і мовного знака, що його виражає.

Проблему термінологічності чи нетермінологічності словосполучення у процесі відбору його з тексту Б. Головін та Р. Кобрін пропонують вирішити за допомогою інформаційного та статистичного критеріїв, а також за допомогою критерію логічних теорем [3, с. 63–70]. Проте, на думку дослідників, жоден з цих критеріїв не може бути застосованим автономно, оскільки інформаційний критерій без комплексного застосування інших не забезпечує формування термінологічного словника, який би адекватно описував понятійну систему конкретної предметної галузі [3, с. 65]. Особливості розподілу термінологічних одиниць у тексті, встановлені лише за допомогою статистичного критерію, характеризують термінологічну одиницю формально, виявляючи її актуалізацію у лінійній структурі тексту.

В основі критерію логічних теорем лежить розмежування термінів мови і термінів мовлення. Згідно з логічною теоремою Б. Головіна, якщо одиниця мови, яка позначає певне ціле – термін, то всі одиниці, що позначають частини цілого, – також терміни. Нам уявляється, що процедура виокремлення термінів з тексту, згідно з критерієм логічних теорем, є методично коректною лише в тому випадку, коли ядерне слово справді є терміном, тобто коли воно дійсно відображає наукове поняття. Якщо ні, то питання термінологічного статусу тієї чи іншої одиниці тексту не знайде свого вирішення в рамках логічної теореми.

Інакше бачить проблему термінологічного статусу одиниці тексту Г. Щедровицький, вважаючи, що тільки автор може вирішити, які слова є термінами в його роботі [11, с. 524], проте далі дослідник виявляється непослідовним, наголошуючи, що терміни мають бути “надіндивідуальними”.

Стислу класифікацію різних підходів до проблеми “термін – не термін” знаходимо в І. Мархасєва [7, с. 86]. Розмежовуючи три основні підходи до цієї проблеми в термінознавчих дослідженнях – нормативний, дескриптивний і емотивно-етичний, термінознавець акцентує останній, в основі якого лежить розмежування термінів мови і термінів мовлення, започатковане Б. Головіним. Дослідник субмови теплогазопостачання І. Мархасєв пропонує започаткувати четвертий підхід до проблеми – комунікативний, – в основі якого лежатиме не протиставлення термінів мови – термінів мовлення, а їх діалектична єдність і взаємозумовленість.

Проте бачення дилеми “термін-нетермін” І. Мархасєвим перетворює її у форму запитання: наскільки є термінологічним цей компонент у поданому словосполученні? [7, с. 87] Ми не поділяємо думки І. Мархасєва щодо шкали термінологічності, оскільки, як показав аналіз текстової фактури досліджуваної нами субмови, термінологізація загальноновживаного слова – це якісна зміна, а не плавне багатоступеневе перетворення. Слово або має дефініцію, або її не має, або виконує дефінітивну функцію, або її не виконує, тому перехідних випадків термінологізації в лінійній структурі тексту бути не може.

Зважаючи на суперечливість різних поглядів щодо проблеми відбору термінів з тексту, ми вважаємо очевидною перевагу дефінітивного критерію, що є основою семантичного аналізу у визначенні термінологічного статусу текстуальної одиниці. Інші критерії можуть слугувати допоміжним методичним апаратом в оцінюванні термінологічності одиниць тексту.

У плані семантичного аналізу спеціальних і наукових текстів дослідники по-різному розмежовують лексику цих текстів: на загальнолітературну лексику і фразеологію, загальнотехнічну і спеціальну [4, с. 53; 5, с. 201; 10, с. 103]. Інші виокремлюють загальноновживану лексику, загальнонаукову, власне термінологічну і міжгалузеву або загальнопрофільну [1, с. 9; 6, с. 116; 11, с. 525].

Плюралізм класифікації не має принципового характеру з погляду методики демаркації терміна з тексту. Розмежування лексики наукових текстів полягає переважно в тому, що термінознавці поділяють її на фахову, яка об'єднує власне терміни й термінологізовані загальноновживані слова, і загальнолітературну лексику. Для нашого дослідження принциповим є інше: дослідити особливості функціонування у тексті і власне термінів, і термінологізованих структур.

Для дослідження функціонування термінолексики у субмові важливим є виокремлення такого її показника, як питома вага у спеціальному тексті, адже терміни – основа лексики будь-якого спеціального тексту. Під питомою вагою термінів у спеціальному тексті розуміємо відсоткову частку термінологічних слововживань серед усіх слововживань тексту.

Під таким кутом зору ми провели аналіз особливостей функціонування термінів досліджуваної субмови, обстеживши лексичний склад текстів різних жанрів кредитно-банківської субмови. Результати представлено у наступній таблиці. У ній зіставлено питому

вагу термінів в обстежених текстах статей галузевого журналу (ЖС), у тексті кредитно-банківської документації (КБД), у тексті наукової статті (НС).

Питома вага термінів у різножанрових текстах кредитно-банківської субмови

Одиниця тексту	ЖС	КБД	НС
К-сть слововживань	25 320	9568	11 071
К-сть терміновживань	6153	8151	3542
Частка у %	24,3	85,2	32,3

Тексти досліджуваної субмови, незалежно від жанрової належності, репрезентують єдине смислове ціле, що має свою певну дискурсну структуру. Організацію цієї структури значною мірою забезпечує термін як функціональний елемент структури, що здійснює текстотвірну функцію. Важливість цієї текстотвірної функції полягає в тому, що саме термін об'єднує у тексті в номінативну конструкцію не лише термінологізовані одиниці, а й загальнолітературні слова, позбавлені термінологічного статусу. Здійснення цієї функції стає можливим завдяки спеціалізації, усунення значення колишньої загальноживаної одиниці, що виражається у звуженні її семантичного обсягу, у видозміні колишнього значення аж до виникнення нового. Номінативні конструкції спеціального тексту відображають і вирізняють з-поміж інших реалій саме ті, про які йдеться; наприклад, у пропонованому уривкові це прогноз інфляції, складений на основі показників-індикаторів росту: “For instance, in the United Kingdom, periodic inflation reports were published, providing an inflation forecast based on an array of indicators” [15, с. 21]. Це дає підстави для висновків про певну системність термінів не тільки у парадигматиці, а й на синтагматичному рівні, у лінійній структурі тексту.

Номінативні конструкції, на які припадає основне смислове навантаження, створюють лексико-семантичні блоки, які відображають певний фрагмент об'єктивної дійсності. Це також дає підстави говорити про зв'язність термінів у тексті та їх системність. Від адекватної орієнтації на текстотвірну функцію номінативної конструкції як стрижня інформації всього лексико-семантичного блоку залежить надійність комунікації в ньому.

Номінативна конструкція здійснює текстотвірну функцію завдяки термінові-фіксатору наукового знання у динаміці. Аналіз структурно-смислового аспекту фахового тексту журнальної статті дає змогу виявити різноманітність функціонування термінів на позначення реалій кредитно-банківської справи у тексті. У наукових текстах і текстах галузевих журнальних статей не зафіксовано особливих відмінностей у формах використання і способах розкриття значення термінів. The Global Environment Facility (GEF) is a financial mechanism that provides grant & concessional funds to developing countries for projects & activities that aim to protect the global environment & thereby promote environmentally sound and sustainable development [18, с. 27]. Функціонування складеного терміна The Global Environment Facility з поясненням, тлумаченням значення терміна, з одного боку, посилює номінативну функцію терміна в тексті, а з другого – сприяє повнішому розкриттю семантичної структури введеного в текст терміна.

Серед способів введення в текст статті галузевого журналу нового терміна помітно виділяється дефініція, що не вирізняється строгістю наукового визначення і чітко фіксованою композицією. “The menu of options in such deals may entail, in addition to steep discounts on debt buybacks, sizable discounts on discount bonds, par bonds with interest rates substantially bellow market levels, the write-off of past-due interest, and the provision of less than full collateralization of principal on bonds issued as part of the package” [15, с. 15].

Семантизація терміна у тексті відбувається не через вказівку на найближче родове поняття *right* і видові диференціації, а через опис змісту номінованого терміном *the menu of options* поняття про право купівлі чи продажу фінансового інструмента впродовж певного часу за домовленою ціною. Відсутність чіткої композиційної будови дефініції терміна *the menu of options* не заважає експлікації належності цього терміна до певного класу понять кредитно-банківського бізнесу: *right to buy or sell at a certain price within a certain period of time*. Як виявилось в ході аналізу фактологічного матеріалу, суворі наукові дефініції в текстах статей галузевого журналу відсутні. Зумовлено це самою прагматикою тексту статті, для реципієнта якої чіткі наукові визначення, точна інформація не має вирішального значення. Зумисне виділення термінів у лінійній структурі фахового тексту відбувається за допомогою ввідних конструкцій: *to refer to, that is, to stem from* і т. д. Наприклад: “The term “payment system” refers to the instruments, organization, operating procedures, and information & communications systems used to initiate and transmit payment information from payer to payee and to settle payments – that is, transfers of money” [15, с. 25].

Якщо у тексті наукової статті вставні конструкції у дужках виконують дефінітивну функцію, то в журнальній статті функціонування лексичного еквівалента в дужках пов'язане з додатковим поясненням як терміна, так і поняття, ним номінованого: In 1973-92 East Asian countries saved (improved current account balances) on average around 70 percent of favorable shocks, compared with only 30 percent for countries in Africa and Latin America [16, с. 21].

Якщо ж за умовами контексту необхідність у наукових даних з'являється, то вони розміщуються у виносках: Trade integration is here defined as ratio of total trade (exports plus imports) to GDP [16, с. 28]. Функціонування терміна у виносці узгоджене з прагматикою тексту статті галузевого журналу: в лінійній структурі тексту його поява відволікала б увагу фахівця, який володіє відповідними фоновими знаннями.

Аналіз фактологічного матеріалу дає змогу простежити, що розгортання значення кредитно-банківського терміна у структурі тексту журнальної статті відбувається в довільній формі, що є суб'єктивною причиною збільшення довжини необхідного описового контексту. А об'єктивна причина збільшення обсягу описового контексту полягає, на нашу думку, у великій насиченості текстів галузевих журналів інформацією, основним носієм якої є термін. Якщо намір автора якнайповніше розкрити зміст терміна не задовільняють побіжні термінологічні уточнення, вставні конструкції у дужках чи уточнення у виносках, то він вдається до докладнішого тлумачення нововведеного терміна.

Поєднання поширеного описового контексту і номінацій банківських понять як результат термінологізації у лінійній структурі цього контексту – ознака логічно розчленованого викладу фахової інформації у тексті статті галузевого журналу. Виявлені нами способи семантизації термінів у лінійній структурі тексту статті галузевого журналу (тлумачення, опис значення, побіжне розкриття змісту терміна) – конструктивні шляхи реалізації дефінітивної і комунікативної функцій терміна як текстуальної одиниці.

Організація тексту кредитно-банківського документа визначається офіційно-діловим стилем – стилем службових документів, а основні текстотвірні функції терміна у документі скеровані на дотримання таких стильових рис, як об'єктивність змісту і нейтральність тону викладу, повнота інформації і стислість викладу, типологізація і стандартизація мовних засобів.

Кредитно-банківський документ репрезентує собою певний тип мовленнєвих актів, прагматика яких чітко відображена у назві: чек, вексель, акція, рахунок-фактура, облігація і т. д. Для того щоб реалізація прагматики банківського документа стала можливою, сам документ має відповідати стандартним нормам, до числа яких належать: формуляр документа і набір його реквізитів (характер і зміст банківської операції, дата і сума, найменування і номери рахунків учасників розрахунків; найменування установ банків, де відкриті рахунки, підписи осіб, що вповноважені підписувати розрахунково-грошові документи, відтиск печатки). Аналіз організації кредитно-банківського документа досліджуваної нами субмови засвідчує неоднорідність його текстового матеріалу: зв'язний текст поєднується із дискретним текстом банківських реквізитів.

Таким чином, результат семантичного аналізу корпусу фахових текстів англійської кредитно-банківської субмови підтвердив задеклароване положення про те, що способи семантизації термінів у лінійній структурі фахового тексту обумовлені його жанровою належністю.

Плюралізм класифікацій критеріїв демаркації терміна з тексту та гостра потреба у номінації нових явищ та процесів кредитно-банківської галузі відкривають широкі можливості для впорядкування та систематизації відповідної термінологічної підсистеми української мови, зумовлюючи необхідність укладання двомовних термінологічних словників.

Отже, введення термінів у текст, реалізація у ньому термінологічного значення визначається необхідністю передачі екстралінгвістичного змісту реалії, необхідністю узгодження форми і змісту терміна з його функцією відносно цілого тексту. Актуальні процеси термінологізації об'єднуються функціональною спрямованістю, що забезпечує реалізацію таких основних категорій фахового тексту, як зв'язність та цілісність. Ці основні категорії тексту реалізуються по-різному залежно від типу тексту, адже фаховий текст певної жанрової належності має закони організації, характерні саме для нього.

Література

1. Андренко Л. М. Термінологічне значення загальноновживаних слів сучасної англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Л. М. Андренко. — Суми, 2009. — 27 с.
2. Гимер Н. Структурний аналіз термінів косметики та косметології / Н. Гимер // Вісник нац. уні-ту "Львівська політехніка" "Проблеми української термінології". — 2013. — № 765. — С. 33–37.
3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. — Москва: Высшая школа, 1987. — 104 с.
4. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Тарас Романович Кияк. — К.: УМК ВО, 1989. — 104 с.
5. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту / Алла Петрівна Коваль. — К.: В-во Київського ун-ту, 1970. — 308 с.
6. Крыжановская А. В. Сопоставительное исследование терминологии современных русского и украинского языков. Проблемы унификации и интеграции / А. В. Крижанівська. — К.: Наукова думка, 1985. — 204 с.

7. Мархасев И. Р. Язык и речь в коммуникативно-ориентированном терминоведческом исследовании / И. Р. Мархасев // Пути повышения эффективности речевого воздействия в условиях деловой коммуникации. — Одеса: В-во Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечнікова — 2008. — С. 86–88.
8. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна / В. М. Овчаренко. — Харків: В-во Харківського ун-ту, 1968. — 72 с. .
9. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. — Львів: Світ, 1994, 216 с.
10. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) / Ф. А. Циткина. — Львів: Вища школа, 1988. — 160 с.
11. Щедровицький Г. П. До проблеми функціонування термінів у тексті та парадигматичних системах / Г. П. Щедровицький // Семіотичні проблеми мови науки, термінології та інформатики. — Харків: Гуманитар. центр, 2005. — С. 523–528.
12. Antal L. Content, Meaning and Understanding. — Hague: Rowtley, 2001. — 266 p.
13. Ayers D. M. Bioscientific Terminology. Words from Latin and Greek Stems. — Tucson (Ariz): Univ. of Arisona Press, 2004. — 302 p.
14. Brunner Th. F. The Elements of Scientific and Specialized Terminology / Th. F. Brunner, L. Bercowitz. — Minneapolis: Burgess Publ. Co, 1999. — 148 p.
15. Finance and Development. A Quarterly Publication of the International Monetary Fund and the World Bank. — Amsterdam: John Benjamins, 2007. — 276 p.
16. Global Economic Prospects and the Developing Countries. A World Bank Book. — Washington, D. C: The World Bank, 2004. — 102 p.
17. Klasson K. Developments in the Terminology of Physics and Technology / K. Klasson. — Stockholm: Stockholm Univ. Press, 1997. — 202 p.
18. The World Bank Annual Report. — Washington: The World Bank Edition, 2000. — 224 p.

The determination of the functional peculiarities of the English credit-banking terms depending on professional text's genre became the result of the accomplished semantic analysis based on the professional texts within the investigated sublanguage. The researching of professional texts of the different genres gives the opportunity to compare the specific proportion of the terms in the text of journal, credit and banking documentation, a scientific article.

Key words: definitive function, the identification of a term, semantic analysis of the professional text, the specific proportion of the terms, professional text category.